

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
средняя общеобразовательная школа с.Торгалыгский
муниципального района «Улуг-Хемский кожуун Республики Тыва»

«РАССМОТРЕНО»
на педагогическом совете
протокол № 01
от 30.08.2023г.

«СОГЛАСОВАНО»
зам.дир. по УВР
 /Домбаа О.С.-Д./
«31» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

внеурочной деятельности по предмету «Родной (тувинский язык)» «Төрээн дылым – эргине байлаам»

для учащихся 5 класса

Уровень общего образования: основное общее образование, 5-9 классы

Срок реализации: 1 год

Количество часов -34 часа, 1 час в неделю

Разработчики: Монгуш В.В., Хомушку Ч.О.

2023- 2024 учебный год

«Тыва дыл» эртеминге 5-ки класска кичээлден дашкаар ажылдын календарь-темалыг планы

№	Программаның кезээ	Кичээлдерниң темалары	Шактарның саны	Кичээлдин хевири	Өөреникчининг ажыл-чорудулгазы	Өөрөдилге курлавырлары (парламал болгаш электроннуг хевирде), башкыга удуртулга материалдары	План езугаар эрттиргени	Херек кырында эрттиргени
	Кириилде кичээл	Тыва дыл кичээлинден дашкаар болуру кичээлдерниң чуруму. Дылда рдугайында.	1	Кичээл таныштырылга	Кичээлдерниң сорулгазы болгаш даалгалары, болуп эртер чурумун билгентуруп.	Языки Азиатской части России ВладимирПлунгян https://youtu.be/chQ40BrR8h4 Тест о языковом разнообразии https://postnauka.org/tests/62865		
		Өг-бүлевистиң дылы	1	Аас чугаа сайзырадыр	Кижиниң төрөөн дылы ада-иезинден дамчып келген дыл болур деп билигни шингээткен турар (ийи-даа дыл бооп болур).	Төрөөн дыл деп терминниң тывылганын сонунурадыр. Эске дылдарда төрөөн дыл деп терминниң ажыглалын сонунурадыр, чижээ англи дылда mother tongue (ие дыл), немец дылда Muttersprache (ие дыл), алтай төрөл тил, хакас дылда төрөөн тил. Орус дылда родной язык.		
	Фонетика.	Тыва дылдың ажык үннериниң онзагайы	1	Чугаа сайзырадыр кичээл	Тыва дылда чугаада өк-биле адаар ажык үннерни өк-биле адавас ажык үннерден ылгап билир. Бот-боттарының чугаазының онзагайын годарадыр.	Тыва дылдың түрк дылдардан кол ылгалы өк-биле адаар ажык үннер дугайында билигни делгемчидип тайылбырлаар. Чугаа агымында өк-биле адаар сөстөрниң шын адалгазынче кичээнгейни салыр.		

	Фонетиктиг сайгарылга	1	Кичээл катаптаашкын	Фонетиктиг сайгарылга кы лырбилиглерин быжыглаар	Чугаа органнарын хайгаарарын хайгаарадып өөредири. Тыва дылдың ажык эвес үннериниң орусдылдың азык өөредир.		
	Интонация. Тыва	1	Чугаа	Интонация дугайында	Домактарның хевирлериниң аайы-биле тыва		

		дылда интонация.		сайзырадыр кичээл (аудирование элементилерлиг)	билиглерни шингээдири	дылда чугааның интонациязының ылгалын катаптаар. Орус дылда (англи дылда) чугааның интонациязындан тыва дылда чугааның интонациязын ылгап өөредир.		
		Дикторнуң интонациязы (тыва телевидениениң)	1	Чугаа сайзырадыр кичээл (аудирование элементилерлиг)	Тыва болгаш орус дылда интонацияны ылгап билир, телесюжеттерни медреселдиг дыңнаары, кичээнгейлиг болуру. Сөс домакка кичээнгейлиг болурун кижизидер.	https://gtrktuva.ru/ ГТРК «Тыва» каналдың кайы бир репортажын шилип ап (уругларның назы харынга дүүштүр), 2-3 мин. кезээн катап –катап дыңнадып, кичээнгейлиг дыңнаар чаңчылга чаңчыктырар.		
Лексика	Тыва дылдың латин алфавиди	2	Кичээл быжыглаашкын	Латин болгаш кирил алфавиттин үжүктөрүн дүүштүрүп билир ужурулуг, латин графикага бижээн чүүлдү	Латин болгаш кирил алфавиттин ылгалдарын таныштырар. Ол үениң лексиказын сонуургады үениң онзагайларын тодарадып болур.			

				ном чупшыдаар аргалыг болур.			
	Тыва дылдың очулга словарлары «Тыва – орус словарь», «Орус – тыва словарь»	1	Интерактивтиг кичээл	Дылдың словарларының ужур-дузазын билип алыр.	https://www.youtube.com/watch?v=EE_v_sEo-k	3-кү минутазындан 15 минутазынга чедир медээни көрүп болур.	
	Төрээн черимниң аттарының төөгүзү. Тыва дылдың топонимиктиг	3	Кичээл шинчилел	Челер аттары ныңтыптыр аргалары, ооң тайылбырын шиңгээди алыр. Төрээн чери нде	Б.К. Ондар Топонимическ ий словарь тувинского языка. – Кызыл, 2007. Тус-черниң черлер аттарының электроннуг словарын класс-биле чыып тургузуп болур.Макро, микротопонимнерни кирип болур.		

		словары.			черлерниң ын чыып, сак тыпөөренири		
		Тыва дылдың неологизмнери	1	Кичээл шинчилел	Тыва ды лга неологизмнерниң тыптыр аргал ары болгаш олар ныңажыглалын катаптаар.	Уругларга тыва дылда орус, анли дылдарны дамчыштыр кирип турар чаа сөстөрниң сайгарылгазын кылыр. Ук сөстөр кайы	
		Антропонимнер	2	Интеграция кичээл	Улусчу ужурлар- биле холбап, ат бээр чаңчыл-биле таныжар; Бодунуң өг-бүлезиниң аттарын уткаларның аайы-биле бөлүктөп өөренир.	М. Кенин-Лопсан Тыва чаңчыл – Кызыл, 2018 г. Бөлүктээшкини кылыр аргаларны уругларга өөредип билиндирер (үлегерлеттинген (орус, төвүт, өске дылдардан), чингине тыва). Тыва маадырлыг тоолдарда ат адаар чаңчылды таныштырып болур. Маадырның ады болгаш адының ады. Ук аттарыныңадалгазын өөренир.	

		Тыва дылдың фразеологизмнери.	1	Кичээл шинчилел	Орус болгаш тыва дылдың фразеологизмнеринде чоок, төрел харылзааларны илереткен фразеологизмнернин ылгалын тодарадып, фразеологтуг сайгарылганы катаптаар.	https://www.youtube.com/watch?v=wOPIFk0mZcc Чинагийн Галсан «Болчаг шагы» 2003 ч. Кара баарывыстың көгү, ханныг хиннивистинужу, эъдивистиң үзүү, сөөгүвүстүң сыйыы – дээрге хан төрел дээн утканы көргүзүп болур.		
Речь, речевое общение и культура речи	Чугаа. Аас-биле харылзажыры болгаш чугаа культуразы	2	Кичээл-тренинг	Тыва дылда аас-биле чугаалажырының чугулазын билген турар. Тыва улустуң чугаа культуразын	Кижилер аразында харылзаа дээрге чүл? Чугааның, харылзааның үнезин билиндирер. Тыва улустуң культуразында аас чугааның чурумун таныштырар. Амгы үеде аас чугааның бижимел хевири – смстерниң			

					катаптап азы бар билиглерин быжыглаар.	домактарын сайгарып болур.		
		Тыва улустуң мал ажыл-агыйы-биле харылзаалыг чүве аттары	1	Шинчилел кичээл	Тыва улустуң малажыл-агыйы-биле харылзаалыг чүве аттарын дилеп, аңгы-аңгы бөлүктөп өөренир. Морфологт уг сайгарылганы катаптаары .	Паш, аяк-сава, аъттың дериг херексели, багларның хевирлери, өгнүң дериг-херексели, мал-маганның харназынының аайы-биле аттарын аңгы-аңгы бөлүктөргө чарып өөренир.		
Синтаксис. Пунктуация	Дылдың падеж системазы	1	Таныштыралга кичээл	Падеж деп сөстүң укталганын, кандыг харылзааларны көргүзүп турарын тайылбырлаар (Орус, англи болгаш тывадылда падежтерниң дузазы-биле).	Падеж деп сөстүң укталганын, кандыг харылзааларны көргүзүп 1U			

		Тыва дылдың падежтериниң ужур-утказы	1	Катаптаашкын кичээл	Чүве аттарының падеж болгаш санн арга өскертирин катаптап, шингээдири.	Чүве аттарын падежтерге өскерлирин катаптадыр (үлегерлеттинген чүве аттарын).		
	Демдек ады	Азыраан малдың өң-чүзүнү болгаш хар-назынынга хамааржыр демдек аттары (аъттың, инектиң, хойнуң, өшкүнүң, сарлыктың – тус	1	Шинчилел кичээл	Азыраан малга хамаарышкан демдек аттарын тып, темалыг бөлүктерге чарып чаңчыгары. Демдек аттарның чадаларның тургустунар аргаларын катаптаары.	Азыраан малга хааарышкан демдек аттарын сонуургадып, оларның утказын делгемчиди тайылбырлаар.		

		черниң аайынче)						
		Тыва болгаш орус дылда демдек аттарының онзагайы	1	Катаптаашкын	Тыва болгаш орус дылда демдек аттарының ылгалын билген турар.	Орус болгаш тыва дылда демдек аттарының ылгалын билиндирер. Тыва дылда демдек аттарының күштелдирер чада тургузар <i>санчок, аянчок, тулган</i> деп дузалал сөстөр-биле тургустунган демдек аттарының чадаларын деңнээр.		
		Тыва дылда өң илереткен демдек аттары	1		Тыва дылда өңнерниң аттарын катаптаар, өөренир.	Тыва дылда өңнерниң кижиге ак деп чүнү адаарыл? (ак чем, ак орук, ак сагыш ...)		
		Кижиниң аажы-чаңын илереткен демдек аттары	1		Портрет чураан демдек аттарының онзагайын шиңгээдип алыр	С.А. Сарыг-оолдун кичээнгейни салыр.		
		“Тос оолдуг Доктагана кадай” деп тыва улустун тоолунда демдек аттарының ужур-утказы	1	Интергация кичээл	Тос оолдун билир эртемненинде кирип турар демдек аттарын тодарадып, ужур-дузазын илередип билер.	Доктагана кадайның тос оглунуң тос эртемнеринде кирип кирип турар демдек аттарын сайгарар.		
		Демдек адынга хыналда кичээл	1	Хыналда кичээл	Демдек ады дем темага билиглерин быжыглаар.	Тыва дылда демдек аттарыга хыналда ажил		

	Сан ады	Уруглар аас чогаалында сан аттарының ажыглалы	2	Интергация кичээл	Тыва улустуң тывызыктарында, бодалгалыг тывызыктарныда, чеченнежири чижектиг хевирлеринде сан	Матпаадыр – Кызыл: Тываның ном үндүрер чери, 2010. – 320 а.		
--	---------	--	---	----------------------	--	---	--	--

					аттарының ажыглалын шийгээдир.		
		Тыва дылда ай, хүннү бжири болгаш чугаалаарының чуруму. Орус дылда ай, хүннү бжири, чугаалаарының чуруму	1	Шинчилел кичээл	Тыва болгаш билир. Кал ендарьчурумубиле таныжар.	Ай-хүннерни бижээн чалалгаларны, чарлалдарны шинчилеп көөр. “Алдын-Сай” деп типографияның үндүрүп турар тыва чалагаларының иштин шинчилеп көөр. Тыва дылдың домак тургузуунун аайы-биле чалалга азы чарлалдан бижидип болур.	
		Тыва болгаш орус дылда дугаар сан аттары	1	Катаптаашкын кичээл	Дугаар сан аттарын өөренип тургаш дугаар деп сөстүн немежирин болгаш ооң орус дылда ажыглалы, № деп дем дектин бижил гезин шинчи лээр.	Албан черлеринин аттарында, кудумчу бажыңарның дугаарларын айтып бижээнин сайгарып, шинчилеп көөр. Оларны тыва дылче очулдулар.	
		Сан аттарынга хыналда ажыл	1	Хыналда кичээл	Тыва дылда сан аттарыдеп темага хамаарыштыр	Тыва дылда сан адынга хыналда ажыл	

					билиглэрин кат аптап,быжыглаар.		
--	--	--	--	--	---------------------------------------	--	--